

Európske aspekty práva na účinné vyšetrovanie v súvislosti s porušeniami zákazu mučenia a práva na život¹

Anotácia: Európsky súd pre ľudské práva sústavne vydáva rozsudky voči jednotlivým štátom Rady Európy o porušení niektorého zo štyroch hlavných atribútov účinného vyšetrovania, predovšetkým vo vzťahu k zákazu mučenia, neľudského zaobchádzania a trestania podľa čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj k právu na život podľa čl. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Garancia niektorého základného práva alebo slobody totiž obsahuje aj pozitívny záväzok štátu ustanoviť efektívnu hmotnoprávnu úpravu postihu činov, ktoré zasahujú do základných práv a slobôd, ako aj ustanoviť efektívny procesný rámec objasňovania takých činov a zisťovania páchatel'ov. Rozsudky o porušení práva na účinné vyšetrovanie boli opakovane vydané aj voči Slovenskej republike a vo vzťahu k efektívnosti prípravného konania je potrebné ich podrobne skúmať.

Kľúčové slová: účinné vyšetrovanie, právo na život, zákaz mučenia, nezávislosť, adekvátnosť, rýchlosť, verejná kontrola

Úvod

Hoci by sa podľa názvu právneho odvetvia mohlo zdať, že hlavnou funkciou trestného práva je trestať (čo je z historického hľadiska odvodené od fyzických trestov, pričom trest bol *pomstou za spáchané zlo*²), moderné (súčasnú) trestné právo si ako najdôležitejšiu funkciu stanovuje *ochranu* najdôležitejších spoločenských hodnôt, predovšetkým ochranu základných práv a slobôd.

Na vzťah trestného práva a ochrany základných práv a slobôd je potrebné nazerať taktiež z opačnej strany, a to z pohľadu garancií základných práv a slobôd v zmysle Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd³ (ďalej len „Dohovor“) – na úrovni medzinárodného práva – a Charty základných práv Európskej únie⁴ (ďalej len „Charta“) – na úrovni práva Európskej únie (ďalej len „EÚ“). Keby neexistovalo trestné právo, ako najintenzívnejší nástroj ochrany spoločenských vzťahov, garancie ochrany základných práv a slobôd by zostali len imaginárne, teda len v teoretickej rovine. V tomto zmysle, Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) zdôrazňuje, že je nevyhnutné základné práva a slobody vykladať a aplikovať v tom zmysle, aby boli *praktické a efektívne*.⁵

Každý závažný prípad zásahu do základného práva a slobody si vyžaduje, aby ho právo označovalo ako protiprávny čin (hmotnoprávna rovina) a aby takýto zásah bol účinne vyšetrený (procesná rovina). To znamená, že právo na účinné vyšetrovanie je jedným zo spôsobov participácie poškodeného⁶/obeti trestného činu⁷ na trestnom konaní.

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu APVV-19-0102 - *Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien*. Autori vedeckého článku vystúpili s predmetnou témou na rovnomennej konferencii, ktorá sa konala 4. novembra 2021 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

² MILOTA, A. *Trestní právo hmotné, část obecná*, s. 4 a nasl.

³ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.

⁴ Podľa čl. 6 Zmluvy o Európskej únii požíva Charta rovnakú právnu záväznosť ako zmluvy.

⁵ Napr. rozsudok ESLP vo veci Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09 45886/07 32431/08, bod 315.

⁶ Ust. § 46 a nasl. zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „TP“).

⁷ Ust. § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Na úrovni medzinárodného práva, z hľadiska participácie poškodeného, existujú okrem Dohovoru aj niektoré iné medzinárodné zmluvy, ktoré zmluvným štátom stanovujú povinnosť kriminalizovať určité činy a zároveň poškodeným priznať právo na účinné vyšetrowanie, ak boli takéto protiprávne činy spáchané. Na úrovni práva EÚ sú prameňmi práv poškodených a obetí v trestnom konaní, okrem Charty, aj smernica o právach a postavení obetí⁸ ako aj niektoré ďalšie pramene práva EÚ. Ide o pramene, ktoré určujú členským štátom EÚ povinnosť ustanoviť účinné, primerané a odradzujúce sankcie za niektoré konania, čiže hmotnoprávny záväzok štátu. Takáto povinnosť, resp. povinnosť kriminalizovať určité skutky – a tým aj uskutočniť účinné vyšetrowanie – vyplýva aj z niektorých smerníc, napr. zo smernice o boji proti sexuálnemu zneužívaniu,⁹ ktorá okrem toho explicitne ustanovuje aj povinnosť účinného vyšetrowania (čl. 15 ods. 3), alebo ďalej zo smernice o zneužívaní trhu¹⁰ (čl. 3).

Najrozsiahlejšiu a najprepracovanejšiu rozhodovaciu činnosť vo vzťahu k právu na účinné vyšetrowanie poskytuje ESĽP. Právo na účinné vyšetrowanie ako právny inštitút je totiž konštruktom rozhodovacej činnosti ESĽP k jednotlivým základným právam a slobodám. Súdny dvor EÚ následne preberá tento konštrukt s judikovaným obsahom do svojej rozhodovacej činnosti, pretože čl. 52 ods. 3 Charty ustanovuje, že zmysel a rozsah práv podľa Charty musí byť rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v Dohovore (ibaže by rozsah práv podľa Charty bol širší). Vnútroštátne ústavné súdnictvo taktiež materiálne akceptuje inštitút práva na účinné vyšetrowanie a podobne ako ESĽP ho aplikuje v konkrétnych prípadoch ako súčasť ochrany základných práv a slobôd.

Rozhodovacia činnosť ESĽP vo vzťahu k porušeniam zákazu mučenia (čl. 3 Dohovoru) a práva na život (čl. 2 Dohovoru) si zaslúži osobitnú pozornosť, keďže tieto porušenia predstavujú závažnú trestnú činnosť proti životu a zdraviu a ESĽP poskytuje vo vzťahu k obsahu práva na účinné vyšetrowanie na základe čl. 3 a čl. 2 Dohovoru podrobnú kazuistiku. Je taktiež nevyhnutné kazuisticky zobrať osobitný zreteľ na rozhodnutia ESĽP voči Slovenskej republike, pri ktorých prišlo k porušeniu práva na účinné vyšetrowanie na základe čl. 3 a čl. 2 Dohovoru. Táto kazuistika predstavuje jadro predkladaného príspevku.

Rozsah garancií práva na život a práva nebyť mučený

Právo na život (čl. 2 Dohovoru), ako aj zákaz mučenia, neľudského zaobchádzania a trestania (čl. 3. Dohovoru) patria k základným ustanoveniam Dohovoru, ktoré ochraňujú fundamentálne hodnoty demokratickej spoločnosti štátov Rady Európy.¹¹ Toto je potrebné vykladať v súlade so záväzkom štátov priznávať a dodržiavať ľudské práva podľa čl. 1 Dohovoru. Obsahovo sa práva podľa čl. 2 a 3 Dohovoru môžu v konkrétnych prípadoch prepájať s inými právami, napr. s právom nebyť diskriminovaný podľa čl. 14 Dohovoru, najmä ak ide o útoky proti životu a zdraviu z rasových, etnických alebo iných dôvodov, ktoré zakladajú diskriminačné zaobchádzanie.¹² Rasové násilie považuje súd za osobitnú urážku ľudskej dôstojnosti a vnútroštátne orgány musia uplatniť všetky dostupné prostriedky na potlačanie rasizmu a rasového násillia a posilniť

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012).

⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011).

¹⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/57/EÚ zo 16. apríla 2014 o trestných sankciách za zneužívanie trhu (smernica o zneužívaní trhu) (Ú. v. EÚ L 173, 12. 6. 2014).

¹¹ Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09 45886/07 32431/08, bod 315.

¹² Lutsenko a Verbytsky v. Ukrajina z 21. januára 2021, č. 12482/14 39800/14, bod 60.

tak demokratickú víziu o spoločnosti.¹³ Zákaz mučenia je navyše absolútnym a nederogovateľným právom.¹⁴

Právo na život i zákaz mučenia by však zostali len formálnym postulátom bez obsahu, ak by zároveň neukladali štátom povinnosť ustanoviť (v trestnom práve hmotnom) trestnosť takých konaní, ktoré obsahovo zodpovedajú (úmyselnému) usmrteniu, mučeniu, neľudskému zaobchádzaniu alebo trestaniu, a zároveň povinnosť ustanoviť efektívny rámec právnej úpravy trestného konania na účel objasnenia týchto trestných činov, resp. povinnosť túto právnu úpravu trestného konania aj aplikovať v praxi. Tieto povinnosti predstavujú pozitívny záväzok štátu (*positive obligation*), v súlade s čl. 1, ako sme uviedli vyššie. Predmetné ustanovenia Dohovoru, resp. Charty teda obsahujú:

1. základné právo na život a právo nebyť mučený *per se*,
 - a) pozitívny záväzok štátu, teda povinnosť štátu ustanoviť a aplikovať právny rámec riešenia prípadu zásahu do práva na život a práva nebyť mučený, čiže povinnosť ustanoviť trestnosť zásahu, čiže ustanoviť ako trestné také činy, ktoré najzávažnejším spôsobom porušujú právo na život a právo nebyť mučený;
 - b) povinnosť ustanoviť efektívne procesné nástroje na objasnenie skutku kvalifikovaného ako zásah a povinnosť tieto nástroje aplikovať, čo predstavuje samotný obsah práva na účinné vyšetrovanie.

Aktivácia pozitívneho záväzku štátu vzniká vtedy, keď je daná určitá úroveň závažnosti zásahov do predmetných základných práv. Pokiaľ ide o právo na život, pozitívne záväzky sú aktivované prakticky vždy, výnimku by v podstate mohli tvoriť menej závažné prípady usmrtení z nedbanlivosti. Pokiaľ však ide o právo nebyť mučený, je diferenciácia prípadov, kedy vzniká a kedy, naopak, nevzniká pozitívny záväzok štátu, komplikovanejšia, pretože nie všetky zásahy do telesnej integrity, teda prípady spôsobenia ujmy na zdraví, musia mať trestnoprávnu relevanciu.

Bližšie sa k tejto problematike vyjadruje ústavné súdnictvo na základe rozhodovacej činnosti EŠLP, ktoré kazuisticky sumarizuje prípady, ktoré spĺňajú určitú **minimálnu hranicu závažnosti** a sú teda relevantné pre aktiváciu pozitívneho záväzku štátu vrátane práva na účinné vyšetrovanie. Porušenie čl. 3 Dohovoru predstavujú zásahy do telesnej integrity rôznej intenzity – zároveň však môže prísť k porušeniu čl. 2 Dohovoru, čo v zásade vždy aktivuje garanciu práva na účinné vyšetrovanie. V iných prípadoch je následok spôsobený zásahom do telesnej integrity len jedným z kritérií na posúdenie existencie garancie. Posúdenie minimálnej hranice závažnosti závisí od konkrétnych okolností prípadu, od povahy, kontextu a trvania zaobchádzania s poškodeným, fyzických a psychických následkov, resp. v určitých prípadoch od pohlavia, veku, zdravotného stavu poškodeného.¹⁵

Rozhodovacia činnosť k čl. 3 Dohovoru vymenováva relevantné následky, ktoré *dostatočne* zvyšujú intenzitu zásahu: napr. poranenie nohy s nekrózou tkaniva s následkom amputácie, strelné poranenie vnútorného orgánu bez trvalých následkov, dvojitá fraktúra čeľuste, vyrazenie troch zubov, poranenie ucha a podliatiny na väčšej časti tela a iné.¹⁶ Vymenované prípady sú činy s úmyselným zavinením, v prípade nedbanlivosti sa aplikujú podstatne vyššie nároky, čiže musí existovať ešte ďalšia okolnosť, ktorá zvyšuje

¹³ Lakatošová a Lakatoš v. Slovensko z 11. decembra 2018, č. 655/16, bod 94.

¹⁴ Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09, bod 81. EŠLP uviedol: „*Indeed the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment is a value of civilisation closely bound up with respect for human dignity.*“ Pozri taktiež zo staršej a doktrínálnej rozhodovacej činnosti Gäfgen v. Nemecko z 1. júna 2010, č. 22978/05, bod 87.

¹⁵ Koky a iní v. Slovensko z 12. júna 2012, č. 13624/03, bod 212.

¹⁶ Nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 2012/18 z 3. septembra 2019, bod 43 a tam citované rozhodnutia; taktiež nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 1412/20 zo 6. októbra 2020, bod 30.

závažnosť činu. Veľmi významným kritériom pri rozlišovaní zásahov je skutočnosť, či zásah je spôsobený **orgánom verejnej moci** alebo inou súkromnou osobou.¹⁷ Základným účelom účinného vyšetrovania je v takom prípade zabezpečiť efektívnu implementáciu vnútroštátnych predpisov (ktoré chránia právo na život a právo nebyť mučený), ak je porušenie predpisov spôsobené orgánom verejnej moci, ktoré môžu konať len na základe zákona a podľa zákona.¹⁸ Ak je spôsobený orgánom verejnej moci, na vznik garancie práva na účinné vyšetrovanie postačuje zásah nižšej intenzity, resp. zásah s menej závažným následkom, príp. aj bez následku na fyzickom zdraví: napr. bitie palicou po holom zadku na policajnej stanici, útok v dobe, keď bola osoba obmedzená na osobnej slobode, postup, pri ktorom orgán verejnej moci nakladá s osobou ako s vecou a ďalšie.¹⁹ Postačuje konanie, ktoré je degradujúce s následkom, že poškodený sa cíti byť ponížený z hľadiska svojho vnímania, bez ohľadu na vnímanie iných osôb.²⁰ Vysokú mieru závažnosti, na druhej strane, vykazujú prípady zásahov do práva na život zo strany orgánov verejnej moci.²¹

Prípady zásahov zo strany orgánov verejnej moci, keď išlo o skutky označované v mediálnom jazyku ako prípady policajnej brutality, teda najmä prípady zneužívania právomocí verejného činiteľa pri policajných zákrokoch, o ktorých rozhodoval ESLP voči Slovenskej republike, rozoberieme ďalej.

Obsah práva na účinné vyšetrovanie

Najskôr je však potrebné objasniť, aké atribúty musí spĺňať vyšetrovanie, aby naplnilo garancie pozitívneho záväzku štátu vyšetrovať zásahy do práva na život a práva nebyť mučený a stíhať ich páchatel'ov.

Keďže právo a povinnosť sú z hľadiska teórie práva spojené nádoby, ktoré sa navzájom podmieňujú a dopĺňajú, obsah práva na účinné vyšetrovanie sa vymedzuje na základe zodpovedajúcej povinnosti orgánov činných v trestnom konaní objasňovať trestné činy a usvedčovať páchatel'ov, teda vykonávať účinné vyšetrovanie. Základným východiskom skúmania obsahu povinnosti účinne vyšetrovať je premisa, že **ide o povinnosť, ktorá smeruje k určitému konaniu, teda postupu**, uplatňovaniu dôkazných prostriedkov a pod., teda nejde o povinnosť smerujúcu na konkrétny výsledok konania.²² Právo na účinné vyšetrovanie, ako sme uviedli vyššie, je spôsobom participácie poškodeného na trestnom konaní, avšak také právo poškodeného, aby bola iná – konkrétna osoba stíhaná a odsúdená, neexistuje.²³ Povinnosť orgánov činných v trestnom konaní účinne vyšetrovať je procesnou povinnosťou náležitej starostlivosti. Táto povinnosť nezahŕňa povinnosť rozhodnúť určitým spôsobom. Čiže účinné vyšetrovanie nemá poskytnúť žiaden konkrétny výsledok, ale stanovuje mantinely pre postup príslušných orgánov vyšetrovania tak, aby bola naplnená podstata účinného vyšetrovania, ako jedného zo súboru práv prináležiacych poškodenému.

V prípadoch, keď poškodený mal byť podrobený mučeniu, neľudskému zaobchádzaniu alebo trestaniu v rozpore s čl. 3 postupom orgánu verejnej moci – najmä pri policajných zásahoch, resp. v prostredí výkonu trestu odňatia slobody, sa aplikuje

¹⁷ Nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 1412/20 zo 6. októbra 2020, bod 28.

¹⁸ *Mutatis mutandis* Mižigárová v. Slovensko zo 14. decembra 2010, č. 74832/01, bod 91.

¹⁹ Napr. nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 2012/18 z 3. septembra 2019, bod 43 a tam citované rozhodnutia.

²⁰ Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09, bod 87, taktiež Nicolae Virgiliu Tănase v. Rumunsko z 25. júna 2019, č. 41720/13, bod 118.

²¹ Pozri Eremiášová a Pechová v. Česká republika zo 16. februára 2012, č. 23944/04, bod 107 a nasl.

²² Napr. Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09, 45886/07, 32431/08, bod 322; alebo Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09, bod 120.

²³ Napr. nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. II.ÚS 3436/14 z 19. januára 2016, bod 20. Tiež nález Ústavného soudu SR, sp. zn. I. ÚS 431/2019 z 26. mája 2020, bod 50.

povinnosť vyšetriť podozrenie na protiprávne konanie na základe námietky poškodeného. Postačuje, aby poškodený vzniesol tzv. *obhájiteľné tvrdenie* (*hájiteľné tvrzení, arguable claim, resp. credible assertion*),²⁴ napr. podal trestné oznámenie doložené lekárskou správou. Následkom toho vzniká povinnosť orgánom, ktoré toto tvrdenie preverujú, preukázať, že postupom orgánu verejnej moci k právu nebyť mučený podľa čl. 3 Dohovoru neprišlo, alebo naopak vyvodiť zodpovednosť voči páchatel'om protiprávneho konania. Orgány činné v trestnom konaní sú však povinné *ipso facto* sa podozrením z porušenia čl. 3 zaoberať, aj keď sa o podozrení z porušenia nedozvedia formálnym spôsobom (podaným trestným oznámením alebo iným podaním).²⁵ Právny inštitút tzv. *obhájiteľného tvrdenia* bol prvýkrát explicitne vyjadrený v rozsudku Assenov a iní proti Bulharsku.²⁶

Povinnosť orgánov činných v trestnom konaní teda smeruje k tomu, že vyšetrovanie má spĺňať určité kvalitatívne a kvantitatívne atribúty. Ide o nasledujúce atribúty:²⁷

- 1) *nezávislosť a nestrannosť*, čo sú atribúty mimoriadne dôležité v prípadoch podozrení, že zásah do základného práva alebo slobody bol spôsobený orgánom verejnej moci,²⁸ tieto atribúty musia existovať *de iure* aj *de facto*, čiže medzi vyšetrovujúcimi a vyšetrovanými nesmie byť inštitucionálne a hierarchické prepojenie, ale musí ísť aj o faktickú nezávislosť;²⁹
 - i. v tejto súvislosti je osobitne potrebné skúmať nezávislosť tzv. policajných inšpekcii, teda orgánov, ktoré majú vecnú príslušnosť na vyšetrovanie trestných činov spáchaných príslušníkmi policajných zborov, resp. ozbrojených bezpečnostných zborov;
 - ii. policajné inšpekcie musia podľa ESLP vykazovať prvky nezávislosti v tom zmysle, že právna úprava musí stanovovať príslušnosť úplne nezávislého orgánu na vyšetrovanie trestných činov príslušníkov polície alebo musí aspoň obsahovať dostatočné garancie proti ovplyvňovaniu takého vyšetrovania zo strany nadriadených v hierarchickej štruktúre takého zboru; tieto prvky musia byť dané objektívne, bez ohľadu na to, či v konkrétnom prípade sa skutočne vyskytli čo i len náznaky ovplyvňovania alebo kolúzneho konania

²⁴ Napr. Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09, bod 116: „[...] provisions of Article 3 require by implication that there should be some form of effective official investigation where an individual makes a credible assertion that he has suffered treatment infringing Article 3 at the hands, inter alia, of the police or other similar authorities.“ Taktiež Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09, 45886/07, 32431/08, bod 317. Porovnaj tiež Adam v. Slovensko z 26. júla 2016, č. 68066/12, bod 69 a nasl.

²⁵ „Even in the absence of a formal complaint, once the matter has come to the attention of the authorities, this gives rise ipso facto to an obligation under that Article that the State carries out an effective investigation [...]“ Nicolae Virgiliu Tănase v. Rumunsko z 25. júna 2019, č. 41720/13, bod 115. Taktiež Nachova a iní proti Bulharsku, č. 43577/98 43579/98 zo 6. júla 2005, bod 111.

²⁶ Rozsudok ESLP Assenov a iní v. Bulharsko z 28. októbra 1998, č. 24760/94, bod 102: „The Court considers that, in these circumstances, where an individual raises an arguable claim that he has been seriously ill-treated by the police or other such agents of the State unlawfully and in breach of Article 3, that provision, read in conjunction with the State's general duty under Article 1 of the Convention to 'secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in ... [the] Convention', requires by implication that there should be an effective official investigation.“ Pozri tiež KRATOCHVÍL, J. Kapitola XIII. Zákaz mučení (čl. 3 EÚLP). In: KMEC, J. - D. KOSAŘ, D. - J. KRATOCHVÍL, J. - BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. 1. vydání, s. 431.

²⁷ K jednotlivým atribútom porovnaj tiež DAIMAGÜLER, M. G. 2016. Der Verletzte im Strafverfahren. Handbuch für die Praxis. München: C. H. Beck, s. 312 a nasl. a tam citovanú rozhodovaciu činnosť.

²⁸ Napr. rozsudok ESLP Nachova a iní proti Bulharsku, č. 43577/98 43579/98 zo 6. júla 2005, bod 112: „For an investigation into alleged unlawful killing by State agents to be effective, the persons responsible for and carrying out the investigation must be independent and impartial, in law and in practice [...]“.

²⁹ Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09, 45886/07, 32431/08, bod 320.

- medzi policajtní (teda vyšetrujícím orgánom a podozrivým policajtom);³⁰
- iii. nezávislosť musí byť nielen formálna hierarchická a inštitucionálna, ale aj praktická;³¹ nezávislosť môže byť obmedzená tou skutočnosťou, že policajná inšpekcia rovnako ako ostatné organizačné zložky (ktorých súčasťou sú aj príslušníci podozriví zo spáchania trestného činu) patria pod právomoc ministra vnútra; dokonca aj v prípade, že policajná inšpekcia je organizačne zaradená priamo pod vládu, nie pod ministra vnútra, nezávislosť inšpekcie môže byť obmedzená tým, že príslušníci inšpekcie sú zároveň príslušníkmi polície, ktorí podobne ako iní príslušníci spadajú pod ministerstvo vnútra;³²
 - iv. voči súčasnej právnej úprave postavenia Úradu inšpekčnej služby v podmienkach Slovenskej republiky existovali námietky pre neplnenie požiadaviek nestrannosti v zmysle rozhodovacej činnosti ESLP;³³
- 2) *efektivita, resp. adekvátnosť*,
- i. najmä výber a aplikácia vhodných dôkazných prostriedkov, zistenie a zaistenie dôkazov,³⁴ dôkladná a nestranná analýza dôkazov vo vzťahu ku všetkým podstatným skutkovým okolnostiam – aby bolo zabránené deficitom vyšetrovania pri objasňovaní dôvodov zásahu a zodpovedných osôb,³⁵ v tomto zmysle tiež dostatočná šírka vyšetrovania,³⁶ preverovanie všetkých vyšetrovacích verzii,³⁷ teda náležité objasnenie skutkového stavu vrátane uskutočnenia logickej analýzy všetkých zhromaždených dôkazov s ich logickou previazanosťou, bez vnútorných rozporov³⁸ atď.;

³⁰ Bližšie Eremiášová a Pechová proti Českej republike zo 16. februára 2012, č. 23944/04, bod 154 a nasl.

³¹ Durđević v. Chorvátsko z 19. júla 2011, č. 52442/09, bod 85.

³² Kummer v. Česká republika z 25. júla 2013, č. 32133/11, bod 83: „[...] the Supervision Department, a predecessor of the Police Inspectorate, was not independent from the police. It based its conclusion on the fact that the Supervision Department was, like the police, under the authority of the Ministry of Interior and directly managed by the Minister of Interior.“ Ďalej pozri body 85 a 86: „[...] unlike the Supervision Department considered by the Court in Eremiášová and Pechová, cited above, the head of the Police Inspectorate was appointed by, and responsible to, the Government and not to the Minister of Interior. While the Court agrees that this aspect increased the independence of the Police Inspectorate vis-à-vis the police, the Court does not consider that this sole difference can justify reaching a different conclusion from the one reached in the case of Eremiášová and Pechová. [...]“

The Court must also take into account that members of the Police Inspectorate remained police officers who had been called to perform duties in the Ministry of Interior. This fact alone considerably undermined their independence vis-à-vis the police. In the Court's view, such an arrangement did not present an appearance of independence and did not guarantee public confidence in the State's monopoly on the use of force [...]“

³³ Pozri Rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona zo 4. decembra 2018, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (resp. pozri legislatívny proces k zákonu č. 6/2019 Z. z.).

³⁴ Napr. X a Y proti Severnému Macedónsku, č. 173/17 z 5. novembra 2020, bod 50: „They must take all reasonable steps available to them to secure the evidence concerning the incident, including, inter alia, eyewitness testimony and forensic evidence.“ Taktiež Y proti Slovinsku, č. 41107/10 z 28. mája 2015, bod 96 a ďalšie tam citované rozhodnutia.

³⁵ Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09, body 120 a 123. Pozri taktiež Hanan v. Nemecko zo 16. februára 2021, č. 4871/16, body 202 a 203.

³⁶ Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09 45886/07 32431/08, bod 321.

³⁷ Mazepa a iní v. Rusko zo 17. júla 2018, č. 15086/07, bod 73 a nasl. – vo veci účinného vyšetrovania vraždy známej novinárky Anny Politkovskej.

³⁸ Pozri nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 1477/20 z 8. septembra 2020, bod 35.

- ii. v niektorých prípadoch súd dokonca podrobne vysvetľuje, že skutkový stav (o ktorom boli pochybnosti) mal byť náležite zistený konkrétnymi dôkaznými prostriedkami, napr. konfrontáciou alebo informačno-technickými prostriedkami;³⁹
 - iii. efektivita, resp. adekvátnosť vyšetrovania musia nevyhnutne zabezpečiť aj vyšetrovanie motívov skutku, obzvlášť, ak ide o motívy založené na diskriminácii (v kontexte čl. 14 Dohovoru, najmä rasistické útoky a pod.);⁴⁰
- 3) *rýchlosť*,
- i. čo predstavuje promptné konanie orgánov činných v trestnom konaní voči podozreniam;⁴¹
 - ii. vyšetrovanie môžu spomaľovať objektívne skutočnosti, spočívajúce napr. v neskorom podaní trestného oznámenia (napr. niekoľko mesiacov po skutku) alebo v oneskorení vykonávaní dôkazov (napr. nedostupnosť svedkov), čo nie sú dôvody na porušenie práva na účinné vyšetrovanie;
 - iii. na druhej strane je neprípustné, aby orgány činné v trestnom konaní bezdôvodne opomínali vykonávanie úkonov vo veci;⁴² môže ísť napr. o prípad, keď sa výsluchy podozrivých policajtov vykonávajú až tri mesiace po podaní trestného oznámenia;⁴³
- 4) *verejná kontrola*, predovšetkým informovanie a zapojenie poškodeného alebo obeti alebo príbuzných obeti;⁴⁴ kontrola zo strany tretích subjektov napomáha zachovaniu dôvery verejnosti v dodržiavanie zásad právneho štátu, resp. zabráneniu uskutočňovaniu nezákonných postupov (napr. vytváraní „tajných dohôd“ medzi predstaviteľmi orgánov verejnej moci).⁴⁵

Rozhodnutia voči Slovenskej republike

Vo veci *R. R. a R. D. v. Slovensko*⁴⁶ rozhodoval EŠLP o súlade postupu polície pri zákroku v Moldave nad Bodvou voči Rómom s právom nebyť mučený podľa čl. 3 Dohovoru. Súd indikoval porušenie čl. 3 v hmotnoprávnej rovine, ako aj v procesnej rovine, teda z hľadiska atribútov práva na účinné vyšetrovanie. Z uvedených štyroch atribútov vyslovil súd nedostatky v rýchlosti konania, ako aj v efektivite, resp. adekvátnosti

³⁹ Koky a iní v. Slovensko z 12. júna 2012, č. 13624/03, body 236 a 237.

⁴⁰ Lakatošová a Lakatoš v. Slovensko z 11. decembra 2018, č. 655/16, bod 75.

⁴¹ Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09, bod 121. Súd zdôrazňuje, že len rýchle konanie orgánov verejnej moci zaisťuje dôveru verejnosti v právny štát a zabránenie tomu, aby orgány verejnej moci boli zapojené do protiprávneho konania.

⁴² Pozri X a Y v. Severné Macedónsko z 5. novembra 2020, č. 173/17, body 53 a 54: „As to the Government’s argument that the criminal complaint was submitted more than three months after the impugned events (see paragraph 45 above), given the applicants’ application to the Sector as an internal oversight mechanism set up within the Ministry to deal with allegations of police brutality, the Court does not consider that period of time as excessive. Furthermore, and more importantly, there is no indication that that period had any effect on the investigation. [...] The Court notes that the first-instance public prosecutor remained totally inactive and took no investigative measure for over two years after the applicants had filed the criminal complaint [...]. That prompted the applicants to apply to the higher public prosecutor on three occasions, asking it to review the work of the lower prosecutor or to take over the prosecution [...]“

⁴³ Kummer v. Česká republika z 25. júla 2013, č. 32133/11, bod 84.

⁴⁴ Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09, bod 121, resp. Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09 45886/07 32431/08, bod 324.

⁴⁵ Pozri Lakatošová a Lakatoš v. Slovensko z 11. decembra 2018, č. 655/16, bod 74 a tam citované rozhodnutia.

⁴⁶ R. R. a R. D. v. Slovensko z 1. septembra 2020, č. 20649/18.

vyšetrovania. V rámci časového hľadiska, postup vyšetrovania nebol dostatočne rýchly: skutok sa stal v júni 2013, výsluchy poškodených sa uskutočnili vo februári 2014 a znalecké dokazovanie až v auguste 2014, čo malo za následok jeho limitáciu len na výpovede a fotodokumentáciu, so všetkými nedostatkami, ktoré z toho vyplývajú (limitácia ľudskej pamäti). Súd konštatoval zlyhanie orgánov činných v trestnom konaní v prvotnej fáze objasňovania skutku.⁴⁷ Vo vzťahu k časovému hľadáisku neboli identifikované žiadne faktory, ktoré by vyvažovali nedostatky vyplývajúce z oneskoreného vykonávania úkonov trestného konania.⁴⁸ Z hľadiska atribútov efektivity a adekvátnosti vyšetrovania súd namietal, že vyšetrovanie nezahŕňalo žiadne individuálne a overiteľné posúdenie primeranosti a nevyhnutnosti použitia donucovacích prostriedkov voči poškodeným. Táto požiadavka bola o to dôležitejšia, keďže služobný zákrok nebol zaznamenávaný, a teda nebola aplikovaná základná ochrana proti zneužitiu. K problematike nezávislosti policajnej inšpekcie (vo vzťahu k právnemu stavu pred prijatím zákona č. 6/2019 Z. z.) sa súd nevyjadroval, resp. neindikoval porušenie nezávislosti vyšetrovania.

Vo veci *Adam v. Slovensko*⁴⁹ posudzoval súd vyšetrovanie podozrení zo psychického nátlaku a fyzického násillia, ktoré sa mali udiat' na útvere Policajného zboru voči podozrivej osobe (Rómovi) pri objasňovaní lúpeže, vo vzťahu k právu nebyť mučený podľa čl. 3 Dohovoru. Súd konštatoval nedostatky v efektivite a adekvátnosti objasňovania podozrení zo zneužívania právomocí verejného činiteľa. Podľa súdu nepostačovali výsluchy poškodeného a ďalších osôb (ktoré mali spáchať lúpež), resp. výsluchy podozrivých policajtov. Argument, že poškodený nevzniesol sťažnosť na bitie na policajnej stanici priamo hneď po výsluchu, nie je podľa súdu relevantný. Nepostačuje ani argument, že tvrdeniam o neustálom bití nezodpovedá lekárska správa – neboli totiž odstránené nezrovnalosti o príčinách opuchu líca. Orgány mali preukázať väčšiu iniciatívu pri preverovaní tvrdení poškodeného.⁵⁰ Na základe týchto skutočností prišlo k porušeniu procesnej roviny čl. 3 Dohovoru.

Rozhodnutie vo veci *Mižigárová v. Slovensko*⁵¹ sa týka porušenia pozitívneho záväzku štátu vykonať účinné vyšetrovanie vo vzťahu k právu na život podľa čl. 2 Dohovoru. Išlo o prípad smrti osoby, ktorá bola na útvere Policajného zboru vypočúvaná ako podozrivá. Príslušník Policajného zboru bol v tejto veci napokon odsúdený trestným rozkazom pre trestný čin usmrtenia. ESĽP v tomto prípade identifikoval nedostatočnú nezávislosť vyšetrovania. Všetky prvotné úkony na mieste činu totiž vykonali príslušníci Policajného zboru zaradení na útvere, kde obvinený pôsobil ako príslušník. Policajná inšpekcia prevzala vyšetrovanie až nasledujúci deň, keď vykonala výsluch poškodeného v nemocnici. Súd pripomenul, že príslušníci Policajného zboru, ktorí pôsobia na rovnakom útvere ako príslušník, ktorý je možným páchatelom, sú povinní obmedziť svoje úkony len na zabezpečenie miesta činu.⁵² Nezávislosťou policajnej inšpekcie sa súd nezaoberal. Súd však okrem nedostatkov v nezávislosti vyslovil aj nedostatky v efektivite a adekvátnosti vyšetrovania. Tvrdenia poškodeného, že obvinený príslušník Policajného zboru mu sám vydal zbraň, aby sa zastrelil, zostali podľa súdu neobjasnené. Následkom nesprávneho postupu neboli skúmané zvyšky strelného prachu na rukách poškodeného.

⁴⁷ R. R. a R. D. v. Slovensko z 1. septembra 2020, č. 20649/18., bod 183.

⁴⁸ R. R. a R. D. v. Slovensko z 1. septembra 2020, č. 20649/18., body 184 a 185.

⁴⁹ Adam v. Slovensko z 26. júla 2016, č. 68066/12.

⁵⁰ Adam v. Slovensko z 26. júla 2016, č. 68066/12, body 73 a nasl.

⁵¹ Mižigárová v. Slovensko zo 14. decembra 2010, č. 74832/01.

⁵² Mižigárová v. Slovensko zo 14. decembra 2010, č. 74832/01, body 99 a 100.

Z ďalších prípadov je potrebné spomenúť rozhodnutie vo veci *Lakatošová a Lakatoš v. Slovensko*,⁵³ v ktorom súd – na rozdiel od predchádzajúcich prípadov – zistil porušenie práva nebyť diskriminovaný podľa čl. 14 Dohovoru v spojení s právom na život podľa čl. 2 Dohovoru. V predmetnom prípade spočívali nedostatky účinného vyšetrovania v tom, že orgány nedostatočne skúmali rasové motívy trestných činov proti životu (spáchaných príslušníkom mestskej polície, pričom poškodení boli Rómovia). Vyšetrovanie sa totiž nezameralo na predchádzajúce rasistické konanie páchatel'a. Ak boli dôkazy o motívoch protirečivé, orgány činné v trestnom konaní neskúmali možné informácie z nepriamych dôkazov, resp. súd neumožnil vykonanie ďalšieho znaleckého dokazovania.⁵⁴ Odvolanie poškodených môže smerovať len voči výroku o náhrade škody, nie voči právnej kvalifikácii skutku, ktorá nezohľadňovala spáchanie skutku z rasového motívu. Slovenský právny poriadok neupravuje súkromné trestné žaloby, resp. inštitút subsidiárnej obžaloby, pričom prokurátor ako zástupca verejnej obžaloby opomínal skúmanie rasového motívu.⁵⁵ Prokurátor je povinný pri vzdaní sa práva podať opravný prostriedok osobitne zohľadňovať pozitívne záväzky štátu vykonávať účinné vyšetrovanie podľa čl. 2 a 3 Dohovoru.⁵⁶ Iné aspekty práva na účinné vyšetrovanie vrátane nezávislosti vyšetrovania súd neidentifikoval ako porušené.

Záver

Rozhodovacia činnosť EŠLP vo vzťahu k právu na účinné vyšetrovanie, ktoré je procesnou rovinou pozitívneho záväzku štátu na ochranu základných práv a slobôd, je veľmi rozsiahla. Obsahovými aspektmi práva na účinné vyšetrovanie vo vzťahu k porušeniam práva na život podľa čl. 2 a práva nebyť mučený podľa čl. 3 Dohovoru sú nezávislosť a nestrannosť vyšetrovania, efektivita, resp. adekvátnosť (v zmysle dôkladnosti vyšetrovania a vyčerpania dôkazných prostriedkov nevyhnutných na objasnenie veci), rýchlosť vyšetrovania a verejná kontrola (vrátane zapojenia poškodeného do trestného konania). Osobitne dôkladne sú tieto atribúty účinného vyšetrovania skúmané, ak zásah do práva na život alebo do práva nebyť mučený bol spáchaný pri výkone verejnej moci.

Zo skúmaných prípadov rozhodovaných EŠLP vo vzťahu k Slovenskej republike bolo porušenie atribútu nezávislosti vyšetrovania konštatované len raz (Mižigárová). V tomto, ani v ďalších prípadoch neboli aplikované prísne kritériá na nezávislosť v takej intenzite, ako v prípade *Kummer v. ČR*. Pri budúcich rozhodnutiach EŠLP vo vzťahu k Slovenskej republike bude potrebné skúmať, ako sa súd vysporiada s aktuálnou právnou úpravou policajnej inšpekcie vzhľadom na atribút nezávislosti vyšetrovania.

Porušenie atribútu efektivity, resp. adekvátnosti vyšetrovania bolo zo strany EŠLP namietané vo všetkých skúmaných prípadoch. Napriek tomu, že súd deklaruje určitú zdržanlivosť vo vzťahu k posudzovaniu vnútroštátnej právnej úpravy dôkazných prostriedkov v trestnom konaní, v predmetných prípadoch veľmi podrobne, prísne a kriticky posudzuje uplatnenie (resp. neuplatnenie) konkrétnych dôkazných prostriedkov (znalecké dokazovania, konfrontácia atď.).

Na rozdiel od toho, porušenie atribútu rýchlosti konania identifikoval súd len v jednom skúmanom prípade (*R. R. a R. D.*), pričom relevantným porušením je

⁵³ *Lakatošová a Lakatoš v. Slovensko* z 11. decembra 2018, č. 655/16.

⁵⁴ Tamtiež, body 86 a 87.

⁵⁵ Tamtiež, body 90 a 91.

⁵⁶ Tamtiež, bod 93: „*The Court is mindful that it is not its task to verify whether the decision of the public prosecutor to waive the right to appeal and the courts' decisions were correct in terms of Slovak law; nevertheless, it considers that in cases raising issues under Article 2 and 3 of the Convention, this procedural arrangement calls for greater vigilance on the side of the authorities dealing with prosecution to secure the effective implementation of the domestic criminal laws.*“

niekoľkomesačná nečinnosť, ktorá oslabuje efektivitu aplikácie dôkazných prostriedkov. Rýchlosť konania však môže byť obmedzená aj neefektívnym opakovaním úkonov z dôvodu nadmerného formalizmu právnej úpravy (hoci to zatiaľ EŠLP vo vzťahu k Slovenskej republike nekonštatoval).

Súhrn: Požiadavky na účinné vyšetrovanie, ktoré vyplývajú z medzinárodného práva, ale aj práva EÚ, sú významné pre vnútroštátnu tvorbu i aplikáciu právnej úpravy postupu pred začatím trestného stíhania, prípravného konania, ako aj dokazovania. Európsky súd pre ľudské práva sústavne vydáva rozsudky voči jednotlivým štátom Rady Európy o porušení, niektorého zo štyroch hlavných atribútov účinného vyšetrovania, predovšetkým vo vzťahu k zákazu mučenia, neľudského zaobchádzania a trestania podľa čl. 3 Dohovoru, ako aj k právu na život podľa čl. 2 Dohovoru. Takéto rozsudky boli opakovane vydané aj voči Slovenskej republike a vo vzťahu k efektívite prípravného konania je potrebné ich podrobne skúmať. Ide predovšetkým o rozhodnutia vo veci R. R. a R. D., Adam, Mižigárová, resp. Lakatošová a Lakatoš. Súd kriticky hodnotil najmä adekvátnosť a efektivitu vyšetrovania. K prísnemu posudzovaniu nezávislosti policajnej inšpekcie ako vo veci Kummer zatiaľ v rozhodnutiach voči Slovenskej republike nedospel.

Literatúra

DAIMAGÜLER, M. G. Der Verletzte im Strafverfahren. Handbuch für die Praxis. München: C. H. Beck, 2016, 362 s. ISBN 978-34-0670-220-4

KMEC, J., D. - KOSAŘ, D., J. - KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s. ISBN 978-80-7400-365-3

MILOTA, A. Trestní právo hmotné, část obecná. Bratislava: Právnik, 1924, 104 s.

Rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona zo 4. decembra 2018, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (resp. pozri legislatívny proces k zákonu č. 6/2019 Z. z.). [online] Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7093> [cit. 15.11.2021].

Rozhodnutia EŠLP

Assenov a iní v. Bulharsko z 28. októbra 1998, č. 24760/94,

Gäffen v. Nemecko z 1. júna 2010, č. 22978/05 (Veľká komora),

Mižigárová v. Slovensko zo 14. decembra 2010, č. 74832/01,

Đurđević v. Chorvátsko z 19. júla 2011, č. 52442/09,

Eremiášová a Pechová v. Česká republika zo 16. februára 2012, č. 23944/04,

Koky a iní v. Slovensko z 12. júna 2012, č. 13624/03,

Kummer v. Česká republika z 25. júla 2013, č. 32133/11,

Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09, 45886/07, 32431/08 (Veľká komora),

Bouyid v. Belgicko z 28. septembra 2015, č. 23380/09 (Veľká komora),

Adam v. Slovensko z 26. júla 2016, č. 68066/12,

Mazepa a iní v. Rusko zo 17. júla 2018, č. 15086/07,

Lakatošová a Lakatoš v. Slovensko z 11. decembra 2018, č. 655/16,
Nicolae Virgiliu Tănase v. Rumunsko z 25. júna 2019, č. 41720/13 (Veľká komora),
R. R. a R. D. v. Slovensko z 1. septembra 2020, č. 20649/18,
X a Y v. Severné Macedónsko z 5. novembra 2020, č. 173/17,
Lutsenko a Verbytsky v. Ukrajina z 21. januára 2021, č. 12482/14, 39800/14,
Hanan v. Nemecko zo 16. februára 2021, č. 4871/16 (Veľká komora).

Keywords: effective investigation, right to life, prohibition of torture, independence, adequacy, promptness, public control

Summary

The requirements for effective investigation, which stem from both international and EU law, are important for national law making and the application of pre-trial proceedings. The European Court of Human Rights has consistently issued judgments against individual Council of Europe states for violations of one of the four main attributes of an effective investigation, in particular, in connection with the prohibition of torture, inhuman treatment, and punishment under Article 3 of the Convention, as well the right to life according to Article 2 of the Convention. Such judgments have been issued repeatedly also against the Slovak Republic and need to be examined in detail concerning the effectiveness of the preparatory proceedings. These are, in particular, the decisions in R.R. and R.D., Adam, Mižigárová, resp. Lakatošová and Lakatoš. The court criticized, in particular, the adequacy and effectiveness of the investigation. As in the Kummer case, the assessment of the independence of the police inspection has not yet taken place in the decisions against the Slovak Republic.

*prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie
a kriminalistiky
Právnická fakulta UK v Bratislave
e-mail: Jozef.Centes@flaw.uniba.sk*

*JUDr. Andrej Belež, PhD.
Ústav európskeho práva
Právnická fakulta UK v Bratislave
e-mail: Andrej.Beles@flaw.uniba.sk*

Recenzenti: pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD., prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.